

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV EVROPSKÝCH TERITORIÁLNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

POLITICKÉ STRANY

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Autor práce: Barbora Suchá

Studijní obor: Evropská teritoriální studia – ČR a německy mluvící země

Ročník: 3

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 18. května 2012

.....

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych na tomto místě poděkovat především vedoucímu mé práce PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. Tímto mu děkuji za ochotu, trpělivost, cenné rady a odbornou pomoc, kterou mi poskytl při sepisování této bakalářské práce. Další mé poděkování patří PhDr. Mirce Pitrové. Tímto jí děkuji za odbornou pomoc a také cenné rady, které mi během celého studia poskytla.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá politickými stranami. V práci je představena teorie vzniku a vývoje politických stran, typologie stranických systémů a funkce politických stran. Teorie politických stran a stranických systémů je následně demonstrována na příkladě České republiky.

Klíčová slova: politické strany; stranické systémy; vývojové typy pol. stran; tvorba koalic; politické strany ČR.

ABSTRACT

My bachelor work dedicates to political parties. The theory of political parties and party systems are demonstrated on the example of the Czech Republic. I am particularly interested in origin of political parties, their development, typology of political party systems and last (but) not least in role of political parties.

Key words: political parties; party system; developmental type of political party; executive coalitions; administrative adaptation of political parties.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. Teoretické vymezení politických stran.....	8
1.1 Vznik politických stran.....	9
1.2 Vývojové typy politických stran	12
1.3 Stranické systémy	15
1.4 Tvorba koalic	24
1.5 Političtí aktéři	27
1.6 Funkce politických stran.....	31
2. Politické strany České republiky	35
2.1 Politický systém ČR	35
2.2 Legislativní úprava politických stran ČR.....	37
2.2.1 Vznik a zánik politické strany.....	37
2.2.2 Hospodaření a financování stran.....	40
2.3 Parlamentní politické strany	42
3. Stranický systém ČR.....	48
ZÁVĚR.....	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	51

ÚVOD

Politické strany a stranické systémy jsou v současné době aktuálním tématem, které představuje pojitko mezi veřejnou sférou a státem. Prostřednictvím politických stran se občané mohou podílet na politickém životě státu. Role politických stran je v moderních a postmoderních demokraciích nezastupitelná. Bakalářské práce bude pojednávat právě o politických stranách, které jsou nedílnou součástí veřejného života naší společnosti.

Cílem práce je postihnout teoretický rámec fungování politických stran zasazených do kontextu stranických systémů. Pro demonstraci využiji příkladu České republiky.

Bakalářská práce bude rozčleněna do několika kapitol. První kapitola se bude věnovat teoretickému vymezení politických stran. Nejprve se budu zabývat jejich vznikem, poté vývojovými typy. Typologii politických stran následně zasadím do kontextu stranických systémů a závěr kapitoly zakončí tematika vytváření a vzniku koalic.

Další kapitola se bude zabývat stranickým systémem České republiky. Poté, co definuji stranický systém ČR, se budu zabývat legislativní úpravou existence politických stran. Zabývat se budu konkrétními parlamentními politickými stranami, u kterých vymezím jejich funkce a poté přejdu k financování politických stran ČR. Také představím strukturu voličů jednotlivých politických stran.

V poslední kapitole se budu věnovat stranickému systému České republiky, který budu rozebírat dle typologií Maurice Duvergera, Jeana Blondela a Giovanni Sartoriho.

Zdroje, ze kterých čerpá má práce, budou jak tištěného původu, tak elektronické povahy. Ve své práci se budu opírat o existující typologie stranických systémů politologů jako např. M. Duvergera, J. Blondela či G. Sartoriho. Čerpáno budu z Duvergerovy knihy „*Political parties: their organization and activity in the modern state*“ (1965) a ze Sartoriho knihy „*Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*“ (2005). Kromě děl těchto politologů bude čerpáno i z knih českých autorů, kteří se touto problematikou v široké míře také zabývají. Ráda bych zmínila knihu Maxmiliána Strmisky a kolektivu „*Politické strany moderní Evropy*“ (2005). Dále knihu českého specialisty na tematiku stranických a volebních systémů Michala Klímy „*Volby a*

politické strany v moderních demokraciích“ (1998). Dále knihu Karla Vodičky a Ladislava Cabady „*Politický systém ČR*“ (2011) a „*Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*“ (2004) od autorů Miroslava Nováka, Tomáše Lebedy a kolektivu. Dalším zdrojem informací pro mou práci bude Ústava České republiky a Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích. Z internetových zdrojů uvedu webové stránky časopisu Středoevropských politických studií. Zmíněné zdroje považuji za stěžejní, nikoliv jediné, které v práci budu využívat.

Práce bude sepsána na základě analyticko-empirického přístupu. Ve své práci popíši zejména oblast *polity* tedy normativní a strukturální aspekty fungování politických stran. Jedná se o oblast, v níž působí politické ideje, ze kterých následně vyplývá institucionální řád jednotlivých politických systémů. Jedná se tedy o politiku v rámci daných – geografických – entit.

1. Teoretické vymezení politických stran

Politické strany se těší velkému zájmu odborné i laické veřejnosti a také představují jednu z nejzajímavějších oblastí politologie. Politické strany prosazují zájmy určitých skupin pluralitní společnosti¹ a zároveň jsou ochránci veřejného blaha. Vznik politických stran souvisí s příchodem industriální společnosti. Pojem strana pochází z latinského *pars*, což označuje nějakou část v rámci celku.² Politická strana zastupuje dílčí zájmy ve společnosti. V definování politické strany se politologové rozcházejí, záleží na kritériích a úhlu nazírání. Světově uznávaní politologové disponují řadou definic. Minimalistická definice italského politologa G. Sartoriho např. říká, „že politická strana je „politická skupina“, jež se účastní voleb, jež je schopna jejich prostřednictvím prosadit své kandidáty do veřejných úřadů.“³ Jedna ze stěžejních charakteristik politické strany je usilování o politickou moc. Právě tento znak ji odlišuje od zájmové skupiny, která o vědomé převzetí politické moci neusiluje a jejíž hlavní snahou je ovlivňování politiky.⁴ Další charakteristika politických stran je skutečnost, že usilují o veřejnou podporu prostřednictvím voleb, prosazování společných politických představ a dobrovolnost a otevřenost členství.⁵ Každá strana si stanovuje vlastní cíle, taktiku či strategii, které jsou definovány v různých stranických dokumentech. Strana zaujímá své stanovisko právě na základě tezí, které jsou definované ve stranickém programu či stanovách. Strana je organizovaným uskupením, které má svou hierarchii.

Základní znaky politické strany jsou:

- trvalost organizační struktury,
- ideologická orientace,

¹ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 13.

² Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strniska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 10.

³ Sartori, Giovanni dle Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strniska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 10.

⁴ Maurice, Duverger dle Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strniska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 10.

⁵ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 14 – 15.

- stranický aparát,
- usilování o politickou moc,
- usilování o politickou moc prostřednictvím voleb.⁶

1.1 Vznik politických stran

V této kapitole se budu zabývat otázkou vzniku politických stran. Pomocí teorie vzniku můžeme vysvětlit účel vzniku politických stran. K tomuto tématu existuje celá řada studií a oblast stranicko-politického výzkumu je P. Fialou a M. Strmiskou považována za jednu z nejpropracovanějších oblastí v politologii.⁷

Přístupy vzniku, které v této kapitole představím, nedokážou vznik politických stran vysvětlit úplně, ale kombinací jednotlivých přístupů lze dospět k tomu, jak politické strany vlastně vznikly.⁸ V této kapitole představím především teorii M. Duvergera (institucionalistický přístup) a teorii S. Rokkana, který se zabýval konceptem štěpných linií – tzv. *cleavages*.

Existuje mnoho přístupů, které vysvětlují vznik politických stran. Za nejznámější přístupy jsou považovány:

- institucionalistický přístup vycházející z tezí M. Duvergera,
- historicko-konfliktní přístup vycházející z tzv. *cleavages* S. M. Lipseta a S. Rokkana,
- modernistický přístup,
- funkcionalistický přístup.⁹

⁶ Brokl, Lubomír: Intermediální proces, politické a společenské systémy, In: Novák, Miroslav a kol.: *Úvod do studia politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011, s. 551.

⁷ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 50 – 53.

⁸ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 50 – 53.

⁹ Tamtéž.

M. Duverger rozdělil vznik stran podle místa vzniku. Strany, jejichž původ nesouvisí s parlamentní činností, nazývá stranami externě vzniklými. Na opačném pólu stojí interně vzniklé strany, které mají svůj původ v parlamentu. Strany interního původu vznikaly na základě legislativní činnosti.¹⁰

Založení externě vzniklých stran souvisí s rozšiřováním volebního práva méně privilegovaným vrstvám, s čímž nesouhlasila mocenská elita, která takovému rozšiřování kladla odpor.¹¹

Externí strany se začaly formovat až v poslední třetině 19. století. Snaha o zavedení všeobecného volebního práva a snaha o zastoupení nižších vrstev ve společnosti nutně vedla k větší centralizaci stran. Externí strany také můžeme charakterizovat jako více disciplinované, silně ideologicky zaměřené a také agresivnější vůči pol. systému, než byly strany interně vzniklé. Pro externí strany začala být velice důležitá velikost členské základny. Dá se říci, že reprezentovaly dělnictvo. Strany byly otevřené, aby získaly co největší voličskou základnu.¹²

Interní politické strany vznikaly seskupením poslanců, kteří sdíleli podobné názory a podobná přesvědčení. Tímto způsobem vznikla většina liberálních a konzervativních stran 19. století. S rozšířením volebního práva na širší vrstvy obyvatelstva začaly strany usilovat o nové voliče, původní omezenost volebního práva na vybrané vrstvy obyvatelstva zanikala.¹³

Koncepce tzv. *cleavages* neboli koncepce štěpných linií je spojována se jmény S. Rokkana a S. M. Lipseta. Tato teorie se zakládá na existenci sociálně odlišných skupin ve společnosti. Přičemž se předpokládá, že každá skupina má při svém sociálním chování na vědomí příslušnost ke své sociální skupině. Mezi těmito skupinami vládne napětí, které je předpokladem pro vznik konfliktní linie.¹⁴ Rozpory jsou produkty protichůdných zájmů a potřeb jednotlivých skupin.

¹⁰ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 40 – 42.

¹¹ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 40 – 42.

¹² Tamtéž.

¹³ Duverger, Maurice dle Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 13.

¹⁴ Rokkan, Stein – Lipset, Seymour, Martin dle Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 19.

Autoři této koncepce dospěli ke zjištění, že národní a průmyslová revoluce ovlivnily vývoj politických stran v západní Evropě. Ve spojitosti s tím představují čtyři významné rozpory, které daly vzniknout politickým stranám.¹⁵

Jako konfliktní linie uvádějí rozpor:

- centrum *versus* periferie,
- dále církev *versus* stát,
- venkov *versus* město,
- a nakonec rozpor mezi vlastníky a pracujícími nebo též rozpor mezi zaměstnavateli a zaměstnanci.¹⁶

Rozpor **centrum versus periferie** je chápán jako konflikt dominantní a podřízené kultury, která se cítí ohrožena. Proti tlaku ze strany centra se periferie brání snahou o autonomii nebo dokonce o prosazení nezávislosti. Výsledkem snahy jednotlivých etnik a národů o větší samostatnost jsou hranice států, které kopírují národnostní hledisko. Rozpor centrum – periferie autoři J. E. Lane a S. O. Ersson sloučili v jeden pojem, který označili jako etnický rozpor. Tento rozpor je založen na různorodosti kultury, kterou však spojuje společný jazyk.¹⁷

Dalším rozporem jsou **rozpory církve a státu**. Tento rozpor je S. M. Lipsetem a S. Rokkanem chápán jako součást procesu národní revoluce. Konfliktem mezi církví a státem se stala snaha církve ovládnout každodenní život občanů. Přičemž otázka vzdělání způsobila největší neshodu. V závislosti na konfesi zemí se otázka stala buď závažným, nebo naopak méně významným problémem. Katolická církev se snažila ovládnout člověka. V katolických státech byla značná pravděpodobnost vzniku náboženského rozporu v podobě politických stran, než ve státech protestantských. Tento rozpor dal vzniknout křesťanskodemokratickým stranám, přičemž převládají strany katolické, které měly všechny předpoklady k tomu, aby se staly vlivnými politickými stranami.¹⁸

¹⁵ Rokkan, Stein – Lipset, Seymour, Martin dle Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 67 – 70.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Rokkan, Stein – Lipset, Seymour Martin dle Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 70 – 74.

¹⁸ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 84 – 97.

Třetím rozporem je **konflikt venkova a města**. Příchod industrializace a s ní spojené urbanizace silně narušily venkovský způsob života. Konzervativní venkov přijímal tyto změny s velkou nelibostí, což vyvolalo odpor ze strany venkovského obyvatelstva. Průmyslová revoluce tedy vytvořila rozpor mezi venkovem a městem. Strach ze změn vedl k nutné obraně venkovských zájmů, což postupem času zapříčinilo vznik agrárních stran.¹⁹

Posledním rozporem je vztah mezi **vlastníky a pracujícími** popř. mezi **zaměstnavateli a zaměstnanci**. Tento rozpor způsobila průmyslová revoluce, která s sebou přinesla i změny v ekonomice, která byla založena především na námezdní práci a kapitalismu. Na základě tohoto rozporu se formovaly nejvýznamnější strany moderní evropské levice a pravice (Konzervativní strana ve Spojeném království, CDU v Německu apod.).²⁰

Již méně používanou teorií vzniku politických stran je teorie modernizační, která se koncentruje na vybrané ekonomické a sociální faktory a funkcionalistický přístup, který vysvětluje vznik stran jejich funkcemi. Aspekt funkcí proniká všemi výše uvedenými přístupy.²¹ Autoři M. Strmiska a P. Fiala se domnívají, že odpovědět na otázku, proč vznikají politické strany, můžeme odpovědět právě tehdy, když budeme pozorovat, jaké mají politické strany funkce. „*Jedině v tom, jaké obecné i speciální funkce politické strany plní, lze vidět obecné příčiny jejich existence.*“²²

1.2 Vývojové typy politických stran

Další kapitola mé práce se bude zabývat tematikou vývojových typů politických stran. Typologie, kterou ve své práci představím je spojena se jmény P. Maira a R. Katze. Tito autoři představují čtyři vývojové typy stran. Konkrétně se jedná o strany

¹⁹ Lubomír, Kopeček: Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky, In: *Středoevropské politické studie*, IV/ 2012.

²⁰ Rokkan, Stein – Lipset, Seymour, Martin dle Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 20 – 21.

²¹ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 52.

²² Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 61.

elit, mas, *catch-all* strany a strany kartelu (u posledního typu stran si odborníci nejsou zcela jisti, zda existuje).

Jako první představím stranu, která byla charakteristická především pro 19. století. Tento typ strany považujeme za počáteční stadium vývoje politických stran. Strany elit byly stranami aristokracie nebo privilegovaných skupin.²³ Snahou těchto prominentů bylo zasahovat do zákonodárné činnosti.

Druhem politické strany elit byly strany aristokratické (existence do první poloviny 19. století), které zastupovaly velké šlechtické rodiny. Spolu s panovníkem dohlížely na průběh voleb v privilegovaných městech. Ovšem s nárůstem buržoazie se vzdělání občané začali organizovat do různých politických stran. S touto skutečností je tedy spojen vznik stran, které M. Weber nazval stranami vážených osobností. Vzdělání a majetní občané se diferencovali do politických stran. Tyto strany fungovaly především na parlamentní půdě. Dominantní skupiny poslanců spolupracovaly s místními kluby pouze dočasně za účelem znovuzvolení. O trvalých vztazích můžeme hovořit pouze na úrovni velkých měst. Polické kluby se záhy začaly rozšiřovat i do menších měst. V důsledku snahy o rozšíření pole působnosti jednotlivých stran se vztahy mezi kluby začaly prohlubovat. K udržování těchto styků sloužila nově zřízená centrální stranická kancelář. Vedení klubu bylo otázkou cti a kandidáti byli elitní skupinou obyvatel dané země. Teprve až s příchodem všeobecného volebního práva můžeme hovořit o moderních stranických organizacích.²⁴

Převládajícím typem stran mezi léty 1880 a 1945 byla strana masová, která se objevila v souvislosti s rozšířením volebního práva na širší vrstvy obyvatelstva. V návaznosti na rozšiřující se volební právo se začala měnit strategie stran, které v daném období působily. Snahou všech stran byl zisk co největší členské základny. Následkem výše zmíněných událostí došlo také k masivní změně v organizační struktuře stran. Významným prvkem stran se staly pobočky. Masové strany organizačně založené na pobočkách se staly více disciplinované a centralistické. Cílem strany byla kvantita, oslovení a získání co nejširšího okruhu obyvatel. U masových stran se také poprvé uplatňuje demokratický způsob financování stran – formální členství a

²³ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 38.

²⁴ Duverger, Maurice dle Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 38 – 39.

pravidelné členské příspěvky.²⁵ Strana tak měla finanční příspěvky na svou pravidelnou činnost, organizování volebních kampaní, aktivní politiku apod.

Po druhé světové válce hovoříme o všelidové straně, kterou též nazýváme *catch-all party*. Autorem koncepce *catch-all party* je německý politolog O. Kirchheimer. Vznik tohoto vývojového typu strany reagoval na změny ve společnosti po druhé světové válce. Vlivem snižujících se náboženských a třídních rozporů a měnících se vzorců lidského myšlení se přístup k politice stále více individualizoval. Občané přestali být silně vázáni k jedné straně a stali se flexibilnějšími. Na tuto skutečnost byly strany nuceny reagovat. Strany se tedy více otevřely veřejnosti a již se nesoustředily jen na určitý společenský sektor. V konkurenčním boji stran se prioritou stran stalo usilování o vítězství v nejbližších volbách.²⁶ „*Chatch-all Party musí klást důraz na to, co spojuje, a být otevřená starostem voličů i zájmům nátlakových skupin. Jedině velké strany se mohou stát stranami pro všechny.*“²⁷

O. Kirchheimer představil ve své práci několik stěžejních charakteristik tohoto nového typu stran:

- značné omezení ideologické zátěže,²⁸
- větší význam stranického vedení,
- snížení funkce individuálního vedení ve straně,
- snížení úlohy individuálního členství,²⁹
- nižší důraz na partikulární zájmy,
- zajištění přístupu k odlišným skupinovým zájmům.³⁰

O. Kirchheimer pojímá stranu jako politický podnik, který soutěží o moc na politickém trhu a univerzální (všelidovou) stranu považuje za dodavatelku zboží

²⁵ Duverger, Maurice dle Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 39 – 44.

²⁶ Kirchheimer, Otto dle Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 45 – 46.

²⁷ Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 33.

²⁸ Snížení ideologické zátěže je typické pro univerzální stranu, která kladla menší důraz na třídní zájmy dělnictva. Strana se tak snažila získat voliče i mezi ostatními sociálními skupinami, jejichž zájmy nebyly v rozporu s jejich původní orientací (pozn. aut.).

²⁹ Snížení úlohy individuálního členství ve straně – pokles vlivu řadového člena na chod strany (pozn. aut.).

³⁰ Kirchheimer, Otto dle Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 86.

krátkodobého charakteru. „*Svým modelem univerzální strany ve skutečnosti O. Kirchheimer odrážel fázi přechodu k postindustriální společnosti.*³¹

Posledním typem strany, kterým se budu zabývat, je strana kartelu (odborníci ovšem nejsou jednotní v názoru na to, zda tento typ strany existuje), se kterou jsou spojována jména dvou politologů P. Maira a R. Katze. Tyto strany se vytvářejí od roku 1970. Tato strana je zatím posledním vývojovým stupněm politických stran.

Oproti *catch-all* straně už není pro stranu kartelu žádoucí vysoká míra propojení mezi členy a vlastní stranou a stejně tak napojení se na své voliče, jako tomu bylo u strany univerzální. V souvislosti s tím musí strana hledat nové finanční zdroje, které jsou pro chod strany potřebné. Nachází je u státu. Vláda je dokonce schopna si sama odsouhlasit dělení peněz ze státní pokladny. Objevuje se tedy nový fenomén – stát financuje politické strany. Cílem stran se stává co nejdelší přežití v systému a pojem stabilita nabývá na důležitosti. Stejně tak se objevují snahy snižovat rizika pro případný volební neúspěch a s tím související umírněnější stranická soutěž. V případě těchto stran je velice pravděpodobné, že po volebním neúspěchu se budou podílet na vládní moci v příštím volebním období, čímž samozřejmě strany nabývají koaličního potenciálu. Proto tuto stranu je charakteristická decentralizace a demokratizace, zároveň však platí, že nejvyšší stupeň v hierarchii má mocenský vliv největší a u lokálních organizací se vliv na chod strany naopak oslabuje. Strana se proměnila z občanského sdružení na stranu profesionálů, kteří určují taktiku a strategii dané strany.³²

1.3 Stranické systémy

Základním aktérem politické soutěže jsou politické strany, které vytváří stranický systém. Stranické systémy mají své vlastní členění, které se liší podle autora, protože každý autor používá jiná klasifikační kritéria. Ve své práci představím typologie autoru M. Duvergera, J. Blondela a G. Sartoriho.

³¹ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 48.

³² Katz, Richar – Mair, Peter dle Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 58 – 64.

Vztahy mezi stranami v rámci stranického systému jsou velmi významné. Zatímco strany samotné se mění velmi pomalu, vztahy mezi nimi se mění nebo mohou měnit velmi rychle. Z tohoto důvodu také označujeme strany za prvek statický. Vzájemné vztahy stran ve stranickém systému pak za prvek dynamický.³³

Na úplný začátek členění stranických systémů uvedu rozdělení podle počtu stran ve stranickém systému dle A. L. Lowella, který stranické systémy rozlišuje na systém jedné strany (tzv. monopartismus), dále systém dvou stran (tzv. bipartismus) a systém více než dvou stran (tzv. multipartismus).³⁴ Toto dělení také odpovídá teorii M. Duvergera, který též rozlišoval stranické systémy podle počtu stran na monopartajní, bipartajní a multipartajní (50. léta 20. století).³⁵ V návaznosti na toto dělení L. Seiter uvádí, že termín systém stran v sobě zahrnuje pluralitu stran a tudíž považuje systém jedné strany za kontradikci.³⁶ Zároveň považujeme systém jedné strany za typický pro nedemokratické režimy, kdy jediná strana většinou získává svou pol. moc pomocí násilných či jiných nedemokratických prostředků. Ve své práci se ovšem budu zabývat politickými systémy typickými pro moderní a postmoderní demokracie – otevřené, konkurenční pol. systémy.

Dvoustranický systém je historicky typický pro anglicky mluvící země. Než začnu o tomto typu stranického systému vůbec psát, musím ještě uvést, že ve stranickém systému existuje více politických stran a existuje stranická soutěž, ovšem v systému existují právě dvě politické strany, které se pravidelně střídají u moci a jejichž volební výsledky jsou nesrovnatelně větší oproti ostatním stranám v systému. M. Duverger považoval systém dvou stran za nejdokonalejší stranický systém. M. Duverger vycházel z porevoluční tradice francouzské republiky, která byla založena na rozporu republikánů a monarchistů. Také byl přesvědčen o tom, že se všechny velké konflikty na poli politické historie vyznačují dualitou.³⁷ M. Duverger zastával názor, že pro všechny politické alternativy je typická dualita. U moci se střídají vždy dvě politické strany, kdy

³³ Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 40.

³⁴ Lowell, Abbott Lawrence dle Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 46 – 47.

³⁵ Duverger, Maurice dle Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 40.

³⁶ Seiler, L. dle Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 46 – 47.

³⁷ Např. rozpor mezi protestanty a katolíky, buržoazií a socialisty, konzervativci a liberály (pozn. aut.).

jedna formuje vládu, zatímco druhá přechází do opozice. Politický střed tedy neexistuje. Ve dvoustranickém systému si rozdělují jen dvě strany poslanecká křesla. V tomto případě je vláda silná a disponuje stabilní většinou.

Vícestranický systém v Evropě vidí M. Duverger jako modifikaci dualistického přístupu, přičemž tento systém vzniká dvěma způsoby. Při prvním způsobu dochází k rozkolu uvnitř jedné strany, ze které se logicky stanou strany dvě. K tomu dochází tehdy, když umírněné a extremistické křídlo jedné strany, které spolu běžně působí, není nadále schopno spolupráce. Druhým způsobem vzniká vícestranický systém díky přítomnosti několika vzájemně nezávislých rozporů.³⁸ V případě multipartismu je utvoření vládního kabinetu otázkou více stran, které se liší jak svým programem, tak voliči. Vládní kabinet je v tomto případě paralyzován vnitřními rozpory stran a udržení křehké koalice je obtížné.³⁹

„M. Duverger připouští tedy existenci vícestranického systému, ale pouze ve smyslu jakési výslednice působení nadřazenosti dualismů. Dvoustranický systém přechází v systém více stran jen prostřednictvím osamostatnění vnitřních dualismů v rámci jednotlivých stran nebo působením několika relativně nezávislých rozporů.“⁴⁰

Americký politolog R. Dahl ovšem zastával názor zcela odlišný. R. Dahl poukázal na skutečnost, že v roce 1964 existovalo na světě 30 demokratických státních zřízení a jen v osmi z nich existoval systém dvou stran. Vícestranický systém podle R. Dahla vykazoval větší míru stability, zajištění míru a výkonnosti. Systém více stran považoval za systém přirozený a nejlépe schopný řešit ekonomické, sociální či politické problémy.⁴¹

Základní koncept monopartismus, bipartismus a multipartismus časem přestává být dostačujícím členěním, a tak se o rozšíření tohoto klasického rozdělení stranických systémů v 60. letech 20. století zasloužil francouzský politolog J. Blondel, který pracoval s těmito klasifikačními kritérii:

- počtem stran,
- poměrnou velikostí stran,

³⁸ Duverger, Maurice dle Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 138 – 149.

³⁹ Duverger, Maurice dle Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 79.

⁴⁰ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 151.

⁴¹ Dahl, R. dle Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 153.

- ideologickou charakteristikou stran,
- sociální povahou jejich klientely,
- charakteristikou jejich vedení a organizace.⁴²

Na základě těchto kritérií J. Blondel stanovil, že stranický systém může mít následující podoby:

- bipartismus,
- systém dvou a půl strany,
- multipartismus s dominující stranou,
- multipartismus bez dominující strany.⁴³

Stejně jako M. Duverger popisuje J. Blondel bipartismus jako systém dvou stran, které ve volbách dosahují 90 % úspěšnosti – existence dalších stran je politicky méně významná.

Dalším typem stranického systému je systém dvou a půl strany. Nejprve je třeba ozřejmit termín „půltá“ strana. Za půltou stranu považuje J. Blondel stranu, která je centristická. Tato strana má reálně větší význam, než jsou její skutečné volební zisky. Důvodem toho se stává fakt, že ani jedna ze dvou velkých stran nedosáhla ve volbách takových výsledků, aby mohla sama sestavit vládu. Půltá strana je díky své středovosti akceptovatelná oběma stranami z opačných pólů politického spektra a také nezbytná pro sestavení koaliční vlády s vítěznou stranou.⁴⁴

Za další kategorii stranického systému J. Blondel považoval multipartismus s dominující stranou. Dominující strana má vysoký koaliční potenciál, může být malá volebními zisky, ale velká svou relevancí v systému. Dominující strana by měla mít dle J. Blondela volební zisk okolo 40 %. Tato dominantní strana ovšem nemá absolutní většinu poslaneckých mandátů a tato skutečnost nutí stranu k hledání koaličních partnerů. *„Nové kategorie – systém dvou a půlté strany a vícestranický systém*

⁴² Novák, Miroslav: Strany a stranické systémy, In: Novák, Miroslav a kol.: *Úvod do studia politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011, s. 565.

⁴³ Blondel, Jean dle Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 79 – 86.

⁴⁴ Blondel, Jean dle Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 79 – 86.

s dominantní stranou již berou na zřetel relativní sílu stran a míru jejich podílu na vládě.⁴⁵

Poslední Blondelovou kategorií je multipartismus bez dominující strany, kterou charakterizuje větší počet stran, z nichž nemá ani jedna výsadní, dominantní postavení.⁴⁶

Zatímco Blondelova teorie založená na počtu a velikosti stran příliš neodrážela jejich vzájemné vztahy, G. Sartori učinil v teorii stranických systémů významný posun v 70. letech 20. století. Ve svém výzkumu klad důraz na vztahy v rámci stranického systému. G. Sartori při svém dělení stranických systémů pracoval s ideologickým kritériem a zároveň se opíral o kritérium početní, přičemž obě hlediska působí na fungování stranického systému současně. G. Sartori bere v potaz počet pólů, ideologickou vzdálenost mezi těmito póly a odstředivé či dostředivé tendence vyplývající z jejich vzájemných vztahů.⁴⁷

G. Sartori pracoval s těmito klasifikačními kritérii:

- velikost stran,
- ideologická vzdálenost mezi nimi,
- relevance stran.⁴⁸

U otázky relevance stran se nyní zastavím, abych tento pojem osvětlila. Otázkou pro G. Sartoriho bylo, jaké strany má započítávat do tvorby stranického systému. Zda ty s nejvyšším počtem získaných hlasů či všechny strany, které ve stranickém systému existují.⁴⁹ G. Sartori začal započítávat strany relevantní. Za relevantní stranu považoval takovou, která disponuje buď koaličním, nebo vyděračským potenciálem. Koaličním potenciálem se rozumí schopnost stran koalici utvořit a v rámci ní spolupracovat. Relevantní stranou může být tedy i malá strana, která je nutná k sestavení koalice a k podpoře vítězné strany v setrvání u moci. Koaliční potenciál se samozřejmě týká jen

⁴⁵ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 163.

⁴⁶ Blondel, Jean dle Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 40.

⁴⁷ Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 80 – 82.

⁴⁸ Novák, Miroslav: Strany a stranické systémy, In: Novák, Miroslav a kol.: *Úvod do studia politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011, s. 568.

⁴⁹ Říhová, Blanka. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002, s. 101.

vícestranických systémů. Vyděračský potenciál je další možností, díky které můžeme považovat stranu za relevantní. Vyděračský potenciál je založený na schopnosti extremistické strany uplatňovat jej. Síla strany je odvozena od její schopnosti vetovat opatření, která vyžadují kvalifikovanou většinu. Z výše uvedených tezí tedy lze odvodit, že G. Sartori považoval za relevantní všechny strany, které proces formování vlády ovlivňují nebo alespoň vykonávají na politiku významný vliv (opozice).⁵⁰

G. Sartori na základě výše uvedených kritérií stanovil svou typologii stranických systémů takto:

- dvoustranický systém,
- umírněný pluralismus,
- polarizovaný pluralismus,
- systém predominantní strany.⁵¹

U dvoustranického systému se G. Sartori zastavuje o otázky, kolik dvoustranických systémů se ve světě vyskytuje. Politologové se v názoru na uvedenou otázku rozcházejí. Dvoustranický systém mají v současné době např. tyto státy: USA a Nový Zéland.

G. Sartori ve své knize „*Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*“ (2005) zdůrazňuje, že v případě, kdy hlavní charakteristikou bipartismu bude skutečnost, že jedna strana může vládnout sama, G. Sartori považuje nutné zdůraznit, že nemůže vládnout do nekonečna. Kdyby tomu tak bylo, nejednalo by se o bipartimus, nýbrž o systém predominantní strany.⁵²

V případě bipartismu vychází G. Sartori ze skutečnosti, že se jedná o dvě relevantní strany. V systému se mohou nacházet i další strany, ty však pro vládnutí potřebné nejsou a tudíž je nemůžeme považovat za relevantní. Pracujeme tedy pouze se dvěma relevantními stranami, přičemž jedna z nich je vždy schopna získat dostatečnou většinu a může vládnout sama. Obě velké strany se snaží oslovit co nejširší spektrum voličů. Zároveň můžeme předpokládat, že se časem k moci může dostat strana, která dosud

⁵⁰ Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 1998, s. 16 – 167.

⁵¹ Sartori, Giovanni dle Říchová, Blanka. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002, s. 101 – 107.

⁵² Tamtéž.

setrvávala v opozici. Dojde k vládní alternaci.⁵³ Alternace znamená, že rozdíl mezi dvěma hlavními stranami je dostatečně malý nebo že důvěra v náhradu vládnoucí strany stranou opoziční je dostačující. Pro bipartismus je charakteristická jen malá ideologická vzdálenost mezi stranami. Přičemž jedna strana se nachází blízko k levému středu a druhá naopak blízko k pravému středu. Systém je tedy slabě polarizovaný. Lze tedy hovořit o bipolárním uspořádání. G. Sartori však zdůrazňuje, že to neznámá, že systém je polarizovaný. Je tomu přesně naopak. Systém vykazuje tendence směrem ke středu a systém je tedy dostředivý.⁵⁴

V návaznosti na téma dvoustranických systémů je třeba osvětlit vztah mezi pojmy bipartismus a bipolarita. Polarita předpokládá existenci pólů, které mohou být pojímány dvěma způsoby. Póly představují relevantní strany nebo představují rozlišitelnou ideově-politickou opci. O bipolárním uspořádání můžeme tedy hovořit u těch systémů, u kterých se faktické fungování odehrává kolem dvou pólů. Bipolarita tedy automaticky neznámá bipartismus.⁵⁵

Stupeň ideové polarizace má podle G. Sartoriho velký vliv na stabilitu či nestabilitu koalice (mluvíme tedy o multipartismu). Slabě polarizovaný multipartismus, který charakterizuje slabá polarita a stabilita, označuje za umírněný a multipartismus. Multipartismus, který se vyznačuje nestabilitou, označuje za silně polarizovaný (extrémní). K tomu, aby mohla být koalice stabilní, není třeba nutně jen přítomnosti dvou stran v systému, ale postačuje slabá polarizace mezi vícero stranami (malá ideologická vzdálenost). Podle G. Sartoriho také není významný počet pólů, ale vzdálenost, dělící tyto póly. Za silně polarizovaný systém tedy můžeme považovat takový systém, ve kterém se objevuje krajně levicový a krajně pravicový pól. V tomto případě schází mezi stranami konsensus nebo je velmi obtížný.

Dalším typem stranického systému je polarizovaný pluralismus nebo také extrémní pluralismus. G. Sartori si pro svou typologii vymezil počet stran mezi pěti a šesti.

⁵³ Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 44.

⁵⁴ Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 44.

⁵⁵ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran: analýza stranicko-politických systémů*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 214 – 215.

Strany také musí splňovat kritérium relevantnosti. G. Sartori vymezuje několik charakteristických znaků extrémního pluralismu.

Prvním znakem je přítomnost relevantní antisystémové strany (komunistického nebo fašistického typu), přičemž pojem antisystémovost pojímá široce. Jako hlavní rys antisystémovosti uvádí zpochybňování legitimacy režimu.⁵⁶

Druhým znakem extrémního pluralismu jsou dvoustranné opozice. Mluvíme tedy o dvou opozicích, které se navzájem vylučují (nemohou se spojit, aby společně vytvořily vládu). Tyto strany se nachází blíže straně vládnoucí, než sobě navzájem. „*Systém má pak dvě opozice v tom smyslu, že jsou to protiopozice.*“⁵⁷ Existence více než pěti stran a přítomnost dvoustranné protiopozice potvrzují, že se nejedná o multipartismus, pro který je typická jednostranná opozice a nepřítomnost relevantní antisystémové strany.⁵⁸

Třetí vlastností extrémního pluralismu je středové umístění jedné či více stran. Zároveň předpokládáme, že rozlišujeme mezi sjednoceným a fragmentovaným středem. Existence středové strany znemožňuje středovost – tedy dostředivé síly v politickém systému. Zatímco dostředivé síly považujeme za umírňující, odstředivý typ považujeme za extrémistický.

Další charakteristikou je polarizace. O polarizaci můžeme hovořit, pokud existuje ideologická vzdálenost mezi politickými stranami. Systém je založený na středu právě proto, že je polarizovaný. Příčina polarizace je zároveň následkem umístění stran ve středu. Obsazení středové oblasti zapříčiňuje odstředivost a brání dostředivé soutěži. Odstředivé sklony považuje G. Sartori za další vlastnost, pomocí níž popisuje polarizovaný pluralismus. Strany v systému ztrácí hlasy ve prospěch extrémní strany.

Další vlastností je poloodpovědná opozice. Strana na středu není vystavena politické alternaci, může vládnout do nekonečna. Ovšem strany extremistické jsou z vládnutí vyloučené. Poloodpovědnou opozici můžeme vysvětlit tím, že čím menší je pravděpodobnost strany, že bude moci vládnout, tím vyšší je míra její nezodpovědnosti, nebude se muset zodpovídat voličům, protože nebyla jednoduše zvolena. Jedná se tedy

⁵⁶ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran: analýza stranicko-politických systémů*. Brno: Barrister & Prncipal, 1998, s. 214 – 215.

⁵⁷ Sartori, Giovanni: *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 138.

⁵⁸ Tamtéž.

o poloodpovědnou opozici na středu a nezodpovědnou opozici v případě extrémních stran.⁵⁹

Poslední vlastnost souvisí se soutěživostí stran. Pro extrémní pluralismus je typická snaha slíbit více a více, G. Sartori to nazývá politické trumfování.⁶⁰

Dalším typem stranického systému dle G. Sartoriho je umírněný pluralismus. Na jedné straně je umírněný pluralismus ohraničen bipartismy a na straně druhé extrémním pluralismem. Tento pluralismus zahrnuje tři až pět relevantních stran. Díky počtu stran nazývá G. Sartori tento pluralismus za omezený. Hlavním rysem umírněného pluralismu je praxe koaličních vlád – žádná strana není schopná vládnout sama. Ideologická vzdálenost mezi stranami je poměrně malá. Všechny strany se mohou podílet na vládě. Způsob fungování umírněného pluralismu G. Sartori přirovnává k bipartismu ovšem s tím rozdílem, že místo dvou stran máme bipolární konfiguraci alternativních koalicí. Model umírněného pluralismu vyřazuje existenci velkých, antisystémových relevantních stran. V tomto případě se tedy jedná o nepolarizovaný stranický systém. Strany jsou schopny vytvořit jednotnou koalici, která může být orientována vlevo nebo vpravo.⁶¹

Dalším typem stranického systému podle je G. Sartoriho systém predominantní strany. G. Sartori zdůrazňuje, že tento typ má jen velmi málo společného s dominantní stranou. Za predominantní stranu můžeme považovat takovou stranu, která třikrát za sebou ve volbách zvítězila a má dostatečnou většinu k tomu, aby mohla utvořit jednobarevnou vládu. V podstatě v systému existuje jen jedna relevantní strana. Přesto se však nejedná o systém jedné strany, protože politická soutěž stále probíhá. Míra soutěživosti ovšem klesá v důsledku dlouhodobější převahy jedné strany. Tento typ stranického systému se v současné době reálně téměř nevyskytuje (např. Japonsko po druhé světové válce).⁶²

⁵⁹ Sartori, Giovanni: *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 138.

⁶⁰ Sartori, Giovanni: *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 145.

⁶¹ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran: analýza stranicko-politických systémů*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 180 – 182.

⁶² Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 49.

1.4 Tvorba koalic

Vzhledem k tomu, že se své práci zabývám politickými stranami, je pro mě důležitá i tematika tvorby koalic, protože hlavním subjektem koaličních vztahů je právě politická strana. Politické strany vytvářejí koalice při sestavování vlády, protože nezískaly ve volbách dostatečný počet hlasů k tomu, aby získaly většinu mandátů.

Pojem koalice můžeme navzájem zaměňovat se slovem aliance. M. Duverger spatřoval rozdíl v tom, že považoval koalici spíše za náhodnou, zatímco aliance mu evokovala trvalejší uskupení.⁶³

Budu-li se zabývat typologií koaličních vlád, považuji za nutné ve své práci představit jednotlivé typy koalic, kterými jsou:

- minimálně vítězná koalice,
- velká koalice,
- menšinová vláda.⁶⁴

Prvním typem je minimálně vítězná koalice, kterou spojujeme se jménem W. H. Rikera, který vymezuje dvě podmínky pro existenci tohoto typu koalice. První podmínkou je, že koalici tvoří dvě a více stran, které mají společně nadpoloviční většinu mandátů. Druhá podmínka požaduje, aby všechny hlasy jednotlivých členů byly potřebné pro získání parlamentní většiny. Pokud strana přijde o jednoho partnera, dochází ke ztrátě potřebné legislativní většiny. Důvodem, proč jsou minimálně vítězné koalice vytvářeny, je prvořadá snaha vládnout. Snaha politických stran o co nejvyšší podíl na moci je považována za důvod vzniku minimálně vítězných koalic. Podle řady autorů je tento typ koalice považován za dlouhodobý. Poměrně jednoduchý koncept nabízí mnoho možností tvorby vlády. Ke konceptu minimálně vítězné koalice se přidávají ještě další kritéria, která nám výběr zúží. Jedná se o kritérium velikost, počtu

⁶³ Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 175 – 176.

⁶⁴ Říchová, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií – Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál, 2000, s. 130 – 136.

členů, ideologické vzdálenosti mezi členy koalice a konečně kritérium, které kombinuje počet členů a jejich ideologickou orientaci.⁶⁵

Dalším typem koalice, který nyní představím, nazýváme velká koalice. O tento typ koalice se jedná v případě, že disponuje jedním nebo více „nadbytečnými členy“. Ovšem nadbyteční partneři jsou pro koalici spíše přítěží. Jednání v koalici se stává složitější a nepotřební členové jsou odměňováni za práci, kterou neodvedli. Existují strany, které dosáhly ve volbách většiny, a přesto vytvořily koalici, což vysvětluje snaha o utváření a udržování politických vazeb pro případ, že např. k hlasování chybí dostatek stranické disciplíny. Dalším důvodem vytváření velkých koalic je preventivní snaha zabránit vydírání ze strany jediné koaliční strany. Tyto strategické úvahy nejsilnějšího aktéra koalice se snaží pojistit si výsledky jednání.⁶⁶

Posledním typem koalice jsou menšinové vlády, které naopak vznikají v případě, kdy žádná strana nemá pod kontrolou více jak 50 % poslaneckých mandátů. Tvorba tohoto typu koalice je považována za neschopnost politických aktérů dosáhnout většinové vlády. Menšinové vlády čelí většinové opozici, přesto jsou schopny vládnout jako by byly vládami většinovými.⁶⁷

V souvislosti s tematikou tvorby vládních koalic souvisí i americký a evropský trend tvorby koalic. Vzhledem k tomu, že se ve své bakalářské práci zabývám politickými stranami s příkladem na ČR, bude mě zajímat zejména trend evropský. Pro úplnost a srovnání si ovšem blíže představíme i americký trend tvorby koalic.

Americká tradice vytváření koalic je spojována se jménem W. H. Rikera. W. H. Riker ve své práci „*The theory of political coalitions*“ (1962) rozpracoval teorii her tak, že o posty ve vládě podle něj soupeří alespoň tři politické strany. Teorie her se tedy v přepracované formě změnila v teorii koalic, kde se základním konceptem stal koncept aktérů a koncept racionality. Racionální chování zde představuje snahu dosáhnout co největšího podílu na moci výkonné. Protože soupeří v našem konceptu hráči tři (a více), je nutné navázat spolupráci s dalším z aktérů. Cílem politické soutěže je podíl na vládě. Základem americké tradice je koncepce *minimální vítězné koalice*, která zajistí co nejmenší většinu a zároveň dostatečnou většinu potřebnou k hlasování. Dle americké

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Řichová, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií – Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál, 2000, s. 133 – 136.

⁶⁷ Tamtéž.

teorie převažuje snaha politiků vyhrát volby, nad prosazením svého volebního programu.⁶⁸

Evropská tradice klade zejména důraz na empirický výzkum. Snahou je rozšíření poznatků o konkrétních koalicích a jejich následné zobecnění. Evropská tradice ve svých úvahách o koalicích pracuje i s prvky jako je např. politická kultura či politická tradice. Důraz na tento společenský kontext je přínosem pro tematiku tvorby koalic. Neméně důležitým prvkem pro studium koalic jsou i vazby mezi koaličními partnery. Díky tomu politologové mohou vysvětlit neochotu některých stran podílet se na vládě, což je v konceptu americké tradice považováno za iracionální. Evropský přístup se snaží osvětlit důvody existence velkých koalic a menšinových vlád a neinterpretuje je jako deviantní, ale jako strategické kroky konkrétního aktéra. Na rozdíl od amerického trendu, v trendu evropském strany vytvářejí koalice zejména za účelem prosazení svého volebního programu. Zvolením politické strany dávají voliči souhlas jejich programu.⁶⁹

V souvislosti s tématem tvorby koalic se budu nyní zabývat Duvergerovými zákony, protože mají vliv stranický systém. Duvergerovy zákony vyjadřují vztah mezi volebním a stranickým systémem, který je shrnut do tří pravděpodobnostních pravidel, tzv. *Duvergerových zákonů* (též sociologické zákony). M. Duverger se domíval, že stranický systém může být posilován nebo oslabován i typem volebního systému. Duvergerovy zákony zní následovně:

- „1. poměrná volba vede k vícestranickému systému s tuhými, nezávislými a stabilními stranami.*
- 2. Většinový systém s užší volbou (tedy s druhým kolem voleb, resp. systém požadující pro zvolení absolutní většinu hlasů) vede k vícestranickému systému s pružnými, závislými a relativně stabilními stranami, a to ve všech případech.*
- 3. Jednoduchá většinová volba vede k systému dvou stran a navzájem se střídajícími velkými, nezávislými stranami.“⁷⁰*

⁶⁸ Riker, William dle Říchová, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií: empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál, 2000, s. 120 – 121.

⁶⁹ Říchová, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií: empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál, 2000, s. 120 – 121.

⁷⁰ Duverger, Maurice dle Říchová, Blanka: *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002, s. 99 – 100.

Tyto zákony byly dlouho dobu považovány za nezpochybnitelné. Sám M. Duverger, autor těchto zákonů, je však sám posléze začal zpochybňovat. Poukazoval na skutečnost, že nedostatek empirických výzkumů neumožňuje jednoznačné přijímání zákonitosti vztahu mezi daným typem volebního systému a daným typem stranického systému. Zároveň také připustil, že charakter stranického systému nemusí ovlivňovat pouze volební systém. Správnost Duvergerových zákonů dělí politologickou obec na dva tábory. Jedni hájí Duvergerovu snahu poukázat na určité tendence vývoje. Kritici těchto zákonů se zase odvolávají na nesoulad s empirickými případy. Ovšem i přes kritiku těchto tezí dodnes nikdo nepředstavil lepší.⁷¹

1.5 Političtí aktéři

Politické strany nefungují v politickém systému sami, ale fungují v určitém kontextu, a proto se nyní budu zabývat i ostatními politickými aktéry. Kromě politických stran působí v politickém systému i zájmové a nátlakové skupiny a právě jimi se nyní budu zabývat, protože prostředkují zájmy mezi jednotlivci a veřejnou sférou.

Podle typu zájmů, které daná skupina reprezentuje, je dělíme na *zájmové* a *nátlakové*.

Zájmové skupiny se soustředí především na zájem vlastní, zatímco nátlakové skupiny sledují zájem obecný. Budu-li brát v úvahu kritérium původu, můžeme zájmové skupiny rozdělit na autonomní zájmové skupiny a podpořené zájmové skupiny. Existence autonomních zájmových skupin vychází především z jejich vlastního zájmu. Podpořené zájmové skupiny zaměřují svou činnost k vlastnímu konkrétnímu zájmu, které souvisí s rozhodováním států v nějaké konkrétní věci. Činnost podpořených zájmových skupin považujeme za více politickou (lobby). Dle dalšího kritéria, a to struktury zájmových skupin, můžeme zájmové skupiny členit na aktivní a kategorické. Aktivní skupina má trvalou působnost, zatímco kategorická skupina může vzniknout

⁷¹ Říchová, Blanka: *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002, s. 99 – 100.

(potenciální zájmová skupina), pokud zjistí, že je zapotřebí hájit daný zájem nebo vlastnost, která tuto skupinu charakterizuje.⁷²

Zájmové skupiny působí na občanské bázi a současně odmítají politickou odpovědnost. Zájmovým skupinám jde o zájmy ekonomické. Příkladem zájmové skupiny v ČR je Svaz průmyslu a dopravy ČR.

B. Říchová ve své knize „*Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických systémů*“ (2002) uvádí tyto kategorie zájmových skupin:

- skupiny orientované na obhajobu zájmů zaměstnanců,
- skupiny orientované na obhajobu zájmů zaměstnavatelů,
- skupiny orientované na obhajobu zájmů svobodných profesí,
- organizace prezentující zájmy pracovníků v dělnických a zemědělských profesích.⁷³

Od typů zájmových stran nyní přecházíme k jejich funkcím. P. Fiala rozlišuje pět základních funkcí zájmových skupin:

- funkci artikulace zájmů,
- funkci agregace zájmů,
- funkci selekce zájmů,
- funkci politické integrace,
- funkci legitimační.⁷⁴

Funkce artikulace zájmů znamená, že členové zájmové skupiny mohou formulovat své zájmy prostřednictvím zájmové skupiny. Formulované zájmy se transformují v konkrétní požadavky, které jsou předávány do centra politického rozhodování. Funkce agregace zájmů má souvislost s funkcí první. Jde o proces utváření společné vůle. Různé požadavky však musí být přeměněny na programové cíle. Pod pojmem funkce selekce zájmů rozumíme výběr, redukci jednotlivých zájmů na ty, které bude schopna skupina schopna účinně prosazovat. Funkce politické integrace má dvojí význam: sounáležitost členů v rámci zájmové skupiny a sounáležitost v rámci celého politického

⁷² Kubát, Michal: Političtí aktéři – zájmové skupiny a politické strany, In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 218.

⁷³ Fiala, Petr dle Kubát, Michal: Političtí aktéři – zájmové skupiny a politické strany, In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 218.

⁷⁴ Tamtéž.

systemu. Poslední funkcí je funkce legitimační, která souvisí s podílením se na politickém rozhodovacím procesu (např. schvalování zákonů). Při tomto procesu dochází k přibližování státu občanům a tedy legitimizaci jeho počínání.⁷⁵

Další skupinou jsou nátlakové skupiny, které představují organizace, které se reprezentují jako organizace zaměřující se na obhajobu lidských práv, hnutí proti různým formám diskriminace nebo rasismu a organizace zaměřující se na ochranu životního prostředí.⁷⁶ Zájmové skupiny se snaží obhajovat zájmy společnosti jako celku. Pro naši společnost by tedy měly mít nátlakové skupiny větší význam, protože mají rozhodně širší dosah, než skupiny zájmové, které mají úzce vymezené zájmy. Příkladem nátlakových skupin v ČR jsou Hnutí pro život nebo Greenpeace.⁷⁷

B. Říchová uvádí současné trendy vývoje týkající se různých skupin působících v naší občanské společnosti. Prvním trendem je růst počtu nátlakových skupin. Dalším trendem je nepostradatelnost některých zájmových skupin pro vládní politiku. Dále se jedná o posílenou vazbu skupin na státní instituce – tedy propojení skupin s vládou a současně se jedná o oslabené vazby mezi danou skupinou a občanskou společností. Také můžeme konstatovat, že nově vznikající skupiny se orientují na politické strany, aby mohly využít jejich vlivu a postavení v pol. systému.⁷⁸

Stejně jako existují vztahy mezi politickými stranami a státem, existují také vztahy mezi státem a zájmovými skupinami, a proto si tyto vztahy nyní blíže představíme. Z pohledu zkoumání zájmových skupin je třeba brát v potaz i prostředí, v němž skupiny působí. Obecně rozlišujeme tři možné koncepty vztahů mezi státem a zájmovými skupinami:

- pluralistický model,
- korporativní model,

⁷⁵ Fiala, Petr dle Kubát, Michal: Političtí aktéři – zájmové skupiny a politické strany, In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 220 – 221.

⁷⁶ Fiala, Petr dle Kubát, Michal: Političtí aktéři – zájmové skupiny a politické strany, In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 220 – 221.

⁷⁷ Říchová, Blanka: *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002, s. 116 – 118.

⁷⁸ Tamtéž.

- policy networks.⁷⁹

Pluralistický model zdůrazňuje schopnost skupin hájit jednotlivce. Tento model je založen na skutečnosti, že politická moc je roztržštěná a rozptýlená. K rozhodování dochází na základě složitých dohadů, kompromisů a interakcí, které zajišťují, že bude přihlédnuto i k zájmům jednotlivých skupin. A. Heywood označuje A. Bentleyho za prvního, který se pokusil rozpracovat pluralistickou teorii. O to se pokusil ve své knize „*The process of government*“ (1908). A. Bentley tvrdí, že organizované skupiny jsou základním stavebním kamenem pol. procesu. To také shrnuje jeho výrok: „*Jsou-li určeny skupiny, je určeno vše.*“⁸⁰ Dle pluralistického modelu je považována politika skupin za jádro a podstatu demokracie. Předpokladem pro tuto teorii je skutečnost, že všechny skupiny jsou schopny získat přístup k vládě a jejich politický vliv odpovídá velikosti určité skupiny. Z toho vyplývá, že žádná skupina nemůže získat dominantní postavení.⁸¹ Pluralistický model je charakteristický pro Spojené království Velké Británie a Severního Irsku, Francii či Španělsko.

Druhým modelem je model korporativní. Na rozdíl od pluralistického modelu se korporativní model zabývá vazbami mezi skupinami a státem. Tato teorie zdůrazňuje privilegované postavení některých skupin, které mají možnost ovlivňovat politické dění. Některými politology je model považován spíše za fenomén příznačný pro země se specifickým historickým a politickým vývojem (Švédsko, Nizozemí, Japonsko). Jiní politologové míní, že se korporativní model (ač modifikovaný) objevuje ve všech průmyslově vyspělých zemích (silné vazby skupin na stát, zvláště těch z ekonomického sektoru). Skupiny se snaží dostat blíže k vládnoucí elitě, aby mohly lépe hájit své zájmy, vláda potřebuje zase zájmové skupiny jako zdroj informací. Korporatismus upřednostňuje ekonomické skupiny a vede k formě tripartismu, což je uskupení vlády, podniků a organizacemi pracujících. Tripartita je také obrazem centralizovaného lobby, které je ústavně zakotveno. V korporativním modelu může být vláda v podstatě zajatcem skupin a není schopna čelit jejich požadavkům. Příkladem státu, kde existuje korporativní model je Spolková republika Německo a Česká republika.

⁷⁹ Kubát, Michal: Političtí aktéři – zájmové skupiny a politické strany, In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 220 – 221.

⁸⁰ Bentley, Arthur dle Heywood, Andrew: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 292.

⁸¹ Heywood, Andrew: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 291 – 293.

Dalším modelem je model *policy networks* neboli neokorporatismus. V neokorporativním modelu hrají významnou roli nátlakové a zájmové skupiny. Existuje zde výrazná vazba zájmových skupin na stát. V neokorporativním modelu se stát aktivně podílí na společenském životě. Stát je koordinátorem činností ostatních aktérů, zprostředkovává jednání mezi nimi a podílí se na dosažení konečného konsenzu. Na rozdíl od modelu pluralitní demokracie, pro který je typická soutěživost jednotlivých aktérů, neokorporativní model charakterizuje koordinaci mezi státem a společností. V neokorporativním modelu mohou fungovat pouze ty skupiny, které jsou státem akceptované jako relevantní partneři politického procesu.⁸² Za zástupce státu, který model využívá, můžeme označit Rakousko a Švýcarsko.

1.6 Funkce politických stran

Politické strany si vydobily svou pozici v moderních demokraciích zejména díky svým funkcím, a proto se jimi nyní budu zabývat. Politická strana je tradičním nástrojem, díky kterému byla společnost schopna definovat své cíle a někdy zajišťovala i jejich dosažení. Tuto roli plní strany proto, že v boji o moc formulují vládní programy, díky kterým získávají podporu veřejnosti. Funkcemi politických stran se zabývají jak čeští, tak zahraniční autoři. Základní množina politických funkcí s různými názvy zůstává obsahově relativně identická. Ve své práci představím pol. funkce od politologů K. von Beymeho, E. Wiesendahla, českého politologa O. Krpce a M. Klímy, dále G. Brunnera a A. Heywooda.

K. von Beyme definoval čtyři základní funkce politických stran, zatímco německý politolog E. Wiesendahl jich definoval osmnáct. Brněnský politolog O. Krpec představuje střed mezi dvěma výše uvedenými politology.

Wiesendahlova teorie z 80. let 20. století představuje poměrně obsáhlý výčet funkcí, zatímco v dnešní době můžeme pozorovat spíše snahu funkce redukovat a uvádět funkce universálního charakteru.⁸³

⁸² Říchová, Blanka: *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002, s. 128 – 129.

⁸³ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran: analýza stranicko-politických systémů*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s. 66.

E. Wiesendahl dospěl k osmnácti funkcím na základě porovnávání četnosti výskytu funkcí v pracích téměř třiceti významných politologů. E. Wiesendahl považoval za funkce politických stran tyto: „výběru a redukování elity; utváření vůle, programu a formulování cílů; vytvářené mínění, informace a komunikace; vytváření vlády, řízení a koordinace; soutěže o hlasy, účasti ve volbách a volební boj; artikulace a reprezentace zájmů; integrace skupin; artikulace zájmů, nominování kandidátů a jejich prezentace; vzdělávání a politická socializace; mobilizování mas, vzdělávání mas, participace; propagandy, mobilizace a podpory; legitimizační funkce, vytváření konsenzu; funkce spojování; zprostředkování a transformace zájmů; kontroly vlády; udržování systému; reforma systému a jeho inovace.“⁸⁴

V téže době, kdy představil E. Wiesendahl svůj katalog funkcí, představil vlastní katalog funkcí i K. von Beyme, který se snažil omezit stále se opakující funkce. Funkce zredukoval na čtyři základní, a to funkce vymezení cíle, funkce mobilizace a socializace, funkce artikulace a agregace a konečně funkce rekrutování elit a funkce vytváření vlády.⁸⁵

O. Krpec pojal funkce stran nejprve z hlediska dvou základních skupin funkcí politických stran, které pak dále rozvedl. První skupina funkcí má význam pro fungování politického systému jako celku a druhá skupina funkcí je důsledkem vlastního fungování stran. Do první skupiny funkcí dle O. Krpce řadíme funkce: artikulace a agregace, reprezentace zájmů, podílu na legislativní a rozhodovací činnosti a konečně funkci výkonu politické moci. Souhrnně můžeme tyto funkce nazvat funkcemi zprostředkování a sjednocování. Do druhé skupiny patří podle Krpce integrace subjektů, tvorba konsensu, redukce komplexity a nákladů rozhodování, ritualizace a institucionalice, dále převod individuální vůle na vůli obecnou politické výchovy a konečně funkce mobilizace voličů.⁸⁶

G. Brunner představuje čtyři základní funkce politické strany. Představuje funkci integrační, funkci výběru, výkonu panství a funkci kontroly panství. Funkce integrační představuje různé způsoby zprostředkování informací mezi lidem a zástupci státu. Funkce výběru vedení znamená, že strana vybírá a prosazuje své kandidáty do vůdčích

⁸⁴ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran: analýza stranicko-politických systémů*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s 67.

⁸⁵ Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran: analýza stranicko-politických systémů*. Brno: Barrister & Principal, 1998, s 67.

⁸⁶ Vávra, David: Mají politické strany na komunální úrovni v České republice smysl? *Středoevropské politické studie* 4/2007.

funkcí (např. zastupitelstvo, parlament apod.). Funkci výkonu panství naplňuje logicky strana, která ve volbách zvítězila. A nakonec funkci kontroly panství zastávají naopak strany opoziční. Přičemž tyto funkce lze rozdělit do dvou nadstavbových skupin, které se však částečně překrývají. Jsou jimi funkce, které v systému plní pouze jedna politická strana a funkce, které plní celý systém politických stran. Skupinu funkcí, jež plní pouze jedna strana můžeme ještě dále rozdělit na funkce universální a funkce specifické. Nositelem speciálních funkcí jsou jen některé strany, zatímco funkce universální jsou plněny všemi politickými stranami.

Dalším autorem, který se mj. zabýval funkcemi politických stran je M. Klíma, který představuje pět hlavních funkcí politických stran. Hovoří o funkci sjednocování zájmů, integrační úlohy, politické socializace, mobilizace voličů a za poslední funkci označil funkci organizace vlády. Pod pojmem sjednocování zájmů rozumíme snahu stran prosazovat široce pojaté hodnoty a cíle, aby mohly získat co nejširší podporu občanů. Integrační úlohou rozumíme působení strany v rámci širšího pol. systému, vytváří se prostor pro pol. aktivitu, jejímž výsledkem je pocit občanů, že stanovené cíle jsou reprezentovány. Politická socializace vyjadřuje vzájemné vztahy mezi stranami a voliči. Poslední funkce mobilizace občanů představuje snahu stran získat co nejvíce hlasů ve volbách.⁸⁷

Na závěr k tématu politických funkcí ještě dodám, že se M. Strmiska a P. Fiala ve své knize „*Teorie politických stran*“ (1998) zabývají také otázkou trvalosti funkcí politických stran. Tedy do jaké míry (a zda vůbec) jsou funkce politických stran podřízeny změně v průběhu času. Autoři dospěli k závěru, že základní politické funkce zůstaly zachovány. Některé funkce jen časem ztratily na významu a u jiných tomu je naopak.

Další autor, který definuje funkce politických stran je A. Heywood. A. Heywood stanovil následující funkce:

- funkci reprezentace,
- funkci formování a doplňování elity,
- funkci formulování cílů,
- funkci artikulace a agregace zájmů,

⁸⁷ Vávra, David: Mají politické strany na komunální úrovni v České republice smysl? *Středoevropské politické studie* 4/2007.

- funkci socializace a mobilizace,
- funkci organizování vlády.⁸⁸

První funkce, funkce reprezentace je často označována jako hlavní funkce politických stran. Jedná se o schopnost stran reagovat na názory členů a voličů a následně je artikulovat. Tato funkce může být náležitě plněna v otevřeném pol. systému. Ovšem pol. strany se snaží na veřejné mínění nejen reagovat, ale také jej ovlivňovat.

Funkce formování a doplňování elity znamená, že pol. strana vybaví stát daným politickým vůdcem či vůdci. Další funkcí je funkce artikulování a agregace zájmů, což znamená, že politická strana je jakýsi mechanismus, skrze který si podnikatelské organizace obhajují své zájmy. Strana tedy artikuluje požadavek skupin a strana tyto požadavky dále agreguje, tedy začleňuje do celku všech těchto zájmů.⁸⁹

Pod pojmem funkce socializace a mobilizace rozumíme schopnost stran diskutovat, vést volební kampaně a soutěžit ve volbách. Strana je tedy agentem politického vzdělání, výchovy a socializace. Strana zaměřující se na dané téma nastoluje témata k diskusi a dává najevo sounáležitost k širší politické kultuře. Ovšem v dnešní době dochází ke krizi, politická identifikace občanů se stranami slábne a strany spíše než aby socializovaly své voliče, jsou socializovány vládní zkušeností.

Poslední funkcí, kterou A. Heywood uvádí, představuje funkce organizování vlády. Bez politických stran by nebylo možné vládnout. Pol. strany jsou nápomocny při sestavování vlád, dodávají vládám stabilitu, strany jsou také důležitým zdrojem kritiky a opozice. Tyto skutečnosti rozšiřují politickou diskusi, vychovávají voliče a zajišťuje větší funkčnost vlády.⁹⁰

⁸⁸ Heywood, Andrew: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 270.

⁸⁹ Heywood, Andrew: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 272 – 273.

⁹⁰ Heywood, Andrew: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 272 – 273.

2. Politické strany České republiky

Doposud jsem tematiku politických stran a stranických systémů zpracovávala pouze v obecné rovině. Nyní zpracovanou teorii aplikuji na příklad České republiky. Má bakalářská práce se mj. zabývá politickými stranami České republiky, které spoluutvářejí politický systém České republiky. V této kapitole nejprve osvětlím, jaké jsou základy, na kterých stojí Česká republika. Potom se budu zabývat legislativní úpravou pol. stran. Politické strany, které působí na parlamentní půdě ČR, si následně představíme.

2.1 Politický systém ČR

Základní principy politického uspořádání České republiky jsou zakotveny v Ústavě České republiky a v Listině základních práv a svobod a dalších právních normativních. Konkretizovány jsou pak v prováděcích předpisech a také v nálezech Ústavního soudu.

Ústava České republiky nabyla účinnosti 1. ledna 1993, kdy vznikl samostatný český stát. Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku, není ale výslovně označena jako ústavní zákon, je tak ovšem pojímána. Listina může být doplňována a měněna pouze ústavním zákonem. Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod tvoří jádro ústavního pořádku České republiky.⁹¹ Ústavní principy, zakotvené v preambuli a v článcích 1, 2, 5 a 6 Ústavy ČR považujeme za nezměnitelné ústavní principy. V článku 1 Ústavy ČR se jedná o svrchovanost lidu, demokracii, právní stát, jednotný stát a lidská práva. V článku 2 Ústavy ČR se jedná o legitimitu státní moci, právní stát, suverenitu lidu a dělbu moci. Článek 5 Ústavy ČR obsahuje tyto nezměnitelné principy: svobodnou soutěž politických stran, respekt k základním demokratickým principům a odmítnutí násilí jako prostředku politiky. Nezměnitelnými principy v článku 6 Ústavy ČR jsou většinový princip a ochrana

⁹¹ Vodička, Karel: Antitotalitní podstata demokracie v České republice, In: Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, 2011, s. 169.

menšin. I Listina základních práv a svobod obsahuje nezměnitelné principy a to základní lidská a občanská práva v člancích 1 až 4 Listiny základních práv a svobod.

Za základní ústavní zásady, které nesmějí být změněny, aniž by byla ohrožena demokratická podstata politického systému ČR, považujeme tyto:

- demokracii,
- svrchovanost lidu,
- většinový princip a jeho omezení,
- lidská práva,
- právní stát,
- dělbu moci,
- parlamentní systém vlády.⁹²

Demokracii můžeme zjednodušeně definovat jako reálnou účast občanů na tvorbě státní vůle. Další ústavní princip svrchovanost lidu vyjadřuje skutečnost, že lid je jediným zdrojem veškeré státní moci. Většinový princip znamená, že politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny a proti vůli menšiny. Základní lidská práva dle ústavního řádu jsou považována za nezadatelná, nezcizitelná, nezrušitelná a nepromlčitelná. Význam lidských práv podtrhuje i postavení článků v Ústavě ČR (první hlava Ústavy ČR), jež pojednávají o lidských právech. Pod pojmem právní stát rozumíme, že státní moc je možné uplatňovat v mezích, způsoby a případech, které jsou stanoveny zákonem. Právní stát v první řadě znamená ústavnost, tedy že ustanovení Ústavy České republiky jsou základem celého procesu tvorby práva. Všechny zákony a předpisy musí být v souladu s Ústavou ČR.

Další základní ústavní zásadou ČR je dělba moci. Ústava ČR rozlišuje tři moci: zákonodárnou, výkonnou a soudní. Zákonodárnou moc reprezentuje Poslanecká sněmovna PČR a Senát PČR. Moc výkonnou prezident, vláda a státní zastupitelství. Soudní moc je reprezentována Ústavním soudem ČR, Nejvyšším správním soudem ČR a obecnými soudy. Poslední základní ústavní zásadou je parlamentarismus. Obecně je pro parlamentarismus charakteristický důraz na pozici parlamentu. Parlament ČR má jako jediný ústřední ústavní orgán přímou demokratickou legitimitu. Všechny ostatní

⁹² Z. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

ústřední orgány státu jsou odvozeny od parlamentu, a tím je logicky jejich legitimita také nižší (včetně současného postavení prezidenta).⁹³

V parlamentních demokraciích sehrávají nezastupitelnou roli politické strany, které reprezentují zájmy občanů. Politické strany se snaží získat moc a vykonávat ji. A to buď samostatně, nebo s jinými v rámci koalice. Jejich legitimita je potvrzena vyhranými volbami.

2.2 Legislativní úprava politických stran ČR

V této kapitole se budeme zabývat legislativní úpravou fungování politických stran ČR. Zákon totiž upravuje podmínky, na základě kterých politické strany mohou uskutečňovat svou činnost. Politické strany jsou legislativně upraveny Ústavou ČR a dále ustanoveními dalších zákonů. Dle článku 5 Ústavy České republiky je politický systém založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů.

2.2.1 Vznik a zánik politické strany

Ustanovení Ústavy ČR konkretizuje zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích. Tento zákon přiznává občanům právo sdružování se, kdy výkon tohoto práva slouží občanům k jejich účasti na politickém životě. Účast na politickém životě v tomto případě znamená možnost podílení se na složení zákonodárných sborů, orgánů vyšších územních samosprávných celků a orgánů místní samosprávy. Na základě tohoto zákona také podléhají strany a hnutí registraci. Paragraf 2 zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích také stanovuje, že členem politické strany nebo hnutí může být pouze fyzická

⁹³ Vodička, Karel: Antitotalitní podstata demokracie v České republice, In: Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, 2011, s. 172 – 199.

osoba. Občan starší 18 let může být členem pouze jedné politické strany nebo hnutí. Členství ve stranách či hnutích je dle tohoto zákona dobrovolné.

Politické strany a hnutí vznikají na základě registrace nebo na základě skutečností, které ji nahrazují. Návrh na registraci politické strany nebo hnutí je podáván nejméně třemi členy přípravného výboru – občany, kteří dosáhli věku 18 let. Návrh na registraci musí podepsat všichni členové přípravného výboru. Zároveň uvedou svá jména, příjmení, datum narození a bydliště. Dále musí být uvedeno, kdo z členů přípravného výboru bude zmocněn jednat jménem ostatních. K návrhu na registraci musí být ještě připojena petice alespoň jednoho tisíce občanů, kteří požadují, aby strana a hnutí vznikly. K podpisu pod peticí musí občan uvést své jméno a příjmení, datum narození a bydliště. K návrhu na registraci musí být připojeny ještě stanovy (organizační řád) ve dvojím vyhotovení, ve kterém musí být uveden např. název a zkratka strany, sídlo, programové cíle, práva o povinnosti členů, ustanovení o organizačních jednotkách (pokud budou zřízeny), orgány, zásady hospodaření, způsob stanovení členských příspěvků, způsob naložení s majetkovým zůstatkem apod..⁹⁴

Sídlo stany musí být na území ČR. Název strany musí být výrazně odlišen od ostatních názvů politických stran a hnutí, které již svou činnost vyvíjejí. Do šesti měsíců od vzniku strany musí strana zřídit své orgány, v opačném případě bude činnost strany pozastavena. Návrh na registraci politické strany je podáván Ministerstvu vnitra ČR (dále jen MV ČR). Pokud MV ČR shledá, že v návrhu chybí náležitosti, které stanovuje paragraf 6 zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, vrátí návrh k opravě přípravnému výboru. Pokud nebude do 10 dnů od podání žádosti o registraci přípravný výbor upozorněn, žádosti o registraci nechyběly žádné náležitosti. MV ČR může být žádost odmítnuta v případě, že stanovy stojí v rozporu s paragrafy 1 – 6 zákona č. 424/1991 Sb. Pokud bude registrace Ministerstvem vnitra ČR provedena, obdrží zmocněnec přípravného výboru jedno vyhotovení stanov, na kterém bude zaevidován i den registrace. *„Nebylo-li zmocněnci přípravného výboru do 30 dnů od zahájení řízení o registraci doručeno rozhodnutí ministerstva o odmítnutí registrace, strana a hnutí vzniknou dnem následujícím po uplynutí této lhůty; tento den je dnem registrace. Na žádost zmocněnce přípravného výboru mu ministerstvo zašle*

⁹⁴ Vodička, Karel: Antitotalitní podstata demokracie v České republice, In: Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, 2011, s. 172 – 199.

jedno vyhotovení stanov, na němž vyznačí den registrace.,⁹⁵ V případě rozhodnutí o odmítnutí registrace je možno podat u příslušného soudu opravný prostředek. Pravomocné rozhodnutí soudu, kterým se ruší rozhodnutí Ministerstva vnitra ČR o odmítnutí návrhu na registraci, tuto registraci nahrazuje.

Strany se registrují zápisem do rejstříku stran a hnutí, který vede Ministerstvo vnitra ČR. Rejstřík je přístupný veřejnosti. Do rejstříku se zapisují údaje o stranách. Zapisuje se název, zkratka a sídlo strany, den a číslo registrace, den a právní důvod zániku strany, identifikační číslo, pozastavení činnosti strany a zrušení, vstup do likvidace a jméno, příjmení, adresa a datum narození likvidátora, zahájení insolventního řízení, rozhodnutí o úpadku. Rejstřík je veden i elektronicky.⁹⁶

Dle paragrafu 12 zákona č. 424/1991 Sb. strana zaniká dnem, kdy Ministerstvo vnitra ČR provede výmaz strany z rejstříku. Ukončení činnosti politické strany je možný těmito způsoby:

- zrušením politické strany bez likvidace,
- zrušením politické strany s likvidací,
- zánikem politické strany.

Zákon č. 424/1991 Sb. určuje, kdy nesmí pol. strany a hnutí vznikat a vykonávat svou činnost. Jedná se o politické strany a hnutí, která porušují ústavu a zákony nebo jejichž cílem je odstranění demokratických základů státu, která nemají demokratické stanovy nebo nemají demokraticky ustanovené orgány, která směřují k uchopení a držení moci zamezujícím druhým stranám a hnutím ucházet se ústavními prostředky o moc nebo která směřují k potlačení rovnoprávnosti občanů, dále o strany a hnutí, jejichž program nebo činnost ohrožují mravnost, veřejný pořádek nebo práva a svobodu občanů.⁹⁷ Strany a hnutí jsou odděleny od státu, nenahrazují ani nevykonávají funkci státních orgánů. Strany a hnutí nesmějí být dle zákona ozbrojeny a ani nesmí ozbrojené složky vytvářet.⁹⁸

Pokud se strana ruší bez likvidace, návrh na výmaz je podán do deseti dnů od zrušení strany. Pokud se strana ruší s likvidací, návrh je podán likvidátorem do deseti

⁹⁵ Čl. 5, odst. 8, z. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

⁹⁶ [Http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rady/strany/index.html](http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rady/strany/index.html).

⁹⁷ Čl. 3, odst. 4, z. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

⁹⁸ Odst. 1 – 5, z. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

dnů od skončení likvidace. Pokud je majetek strany zadlužen, podává se návrh na insolvenční. Zánik strany oznamuje ministerstvo do sedmi dnů od výmazu Českému statistickému úřadu.

Činnost strany může skončit kromě zániku strany také zrušením. A to buď vlastním rozhodnutím, kdy se strana buď dobrovolně rozpustí, nebo se sloučí s jinou stranou nebo se přemění na občanské sdružení. Kromě vlastního rozhodnutí se strana ruší rozhodnutím soudu o jejím rozpuštění. Důvodem zrušením strany může být i nepředložení výroční finanční zprávy. O zrušení strany rozhoduje nejvyšší orgán strany, pokud to není stanoveno jinak. Po zrušení strany může strana vykonávat jen činnosti související se zrušením strany. Pokud dojde ke sloučení strany s jinou, majetek přechází na tohoto nástupce. Strana může být zrušena také v případě, pokud je činnost strany v rozporu se zákonem – to platí i v případě pozastavení činnosti.⁹⁹ Pokud je činnost strany pozastavena, strana smí podnikat pouze kroky, které vedou k nápravě tohoto stavu. V případě, že strany nápravu neučiní, podává se žaloba na rozpuštění strany. Dojde-li však k nápravě stavu, díky němuž byla činnost pozastavena, rozhoduje se o znovuoobnovení činnosti strany. O rozpuštění strany, pozastavení a znovuoobnovení činnosti strany rozhoduje Nejvyšší správní soud ČR. Strana nemůže být zrušena ani její činnost pozastavena v době volebního období.¹⁰⁰

2.2.2 Hospodaření a financování stran

Strany odpovídají za své závazky celým svým majetkem. Členové strany za závazky strany neodpovídají ani neručí. Strana nesmí vlastním jménem podnikat, může však založit obchodní společnost nebo družstvo a být účastna jako společník. Strana může podnikat v činnostech, jako jsou provozování nakladatelství, vydavatelství, tiskáren, rozhlasového vysílání, publikačních činností, propagačních činností, pořádání společenských, sportovních, kulturních, rekreačních, vzdělávacích a politických akcí.

Strana může mít ze zákona příjem z:

- úroků z vkladů,

⁹⁹ Čl. 1 – 5, odst. 12, z. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

¹⁰⁰ Čl. 1 – 7, odst. 13, z. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

- darů a dědictví,
- příspěvků ze státního rozpočtu České republiky na úhradu volebních nákladů,
- příspěvků ze státního rozpočtu České republiky na činnost strany,
- členských příspěvků,
- příjmů z pronájmu a prodeje movitého a nemovitého majetku,
- příjmů vznikajících z účasti na podnikání jiných právnických osob,
- příjmů z pořádání tombol, kulturních, společenských, sportovních, rekreačních, vzdělávacích a politických akcí.¹⁰¹

Strana a hnutí nesmějí vlastnit majetek mimo území ČR. Účetnictví vede strana podle zvláštního zákona.

Každoročně je strana povinna předložit Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky do 1. dubna výroční finanční zprávu, která obsahuje roční účetní výkazy a zprávu auditora o ověření účetní závěrky s výrokem bez výhrad, dále musí výroční finanční zpráva obsahovat přehled o celkových příjmech a výdajích, dále o darech a dárcích, přehled o hodnotě darů získaných dědictvím a konečně o členech, jejichž finanční příspěvek za rok převyšuje 50 000 Kč. Výroční finanční zpráva je dle zákona veřejná.

Zákon také říká, které instituce stranám přispívat nesmějí. Jedná se o dary od státu, nestanoví-li tento zákon jinak, příspěvkových organizací a obcí, krajů a městských obvodů, dále státních podniků či právnických osob s majetkovou účastí obcí a jiných. Pokud strana získá peněžitý dar v rozporu se zákonem, musí být dar vrácen.

Politické strany financují svou činnost z části ze státních příspěvků a z části ze soukromých zdrojů. Státní příspěvky jsou nejdůležitějšími zdroji financování stran.

Příspěvek na činnost zahrnuje:

- stálý příspěvek,
- příspěvek na mandát.

Nárok na oba dva druhy příspěvků má pol. strana, která předložila úplnou finanční správu ve lhůtě stanovené zákonem.¹⁰²

¹⁰¹ Čl. 4, odst. 17, z. č. 424/1991Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

¹⁰² Čl. 4, odst. 17, z. č. 424/1991Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

Nárok na státní příspěvek vzniká pol. straně (a hnutí), které získaly ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR nejméně 3 % hlasů. Stálý příspěvek činí ročně 6 000 000 Kč pro stranu a hnutí, které získaly v posledních volbách do Poslanecké sněmovny PČR 3 % hlasů. Za každých dalších i započatých 0,1 % hlasů obdrží strana a hnutí ročně 200 000 Kč. Obdrží-li strana a hnutí více než 5 % hlasů, příspěvek se dále nezvyšuje.¹⁰³

Nárok na příspěvek na mandát vzniká v případě, že byl zvolen alespoň jeden, senátor, poslanec, člen zastupitelstva kraje nebo člen zastupitelstva hlavního města Prahy na kandidátní listině strany a hnutí nebo byl zvolen za stranu a hnutí na kandidátní listině koalice ve volbách do, Senátu PČR, Poslanecké sněmovny PČR zastupitelstva kraje nebo zastupitelstva hlavního města Prahy. Příspěvek na mandát poslance nebo senátora činí ročně 855 000 Kč. Příspěvek na mandát člena zastupitelstva kraje a člena zastupitelstva hlavního města Prahy činí ročně 237 500 Kč.¹⁰⁴

Příspěvek na činnost je vyplácena Ministerstvem financí ČR na žádost strany a hnutí po celé volební období každoročně ve dvou pololetních splátkách pozadu. Splátka za první pololetí se vyplácí každoročně do 30. června a za druhé pololetí každoročně do 1. prosince. Žádost podává strana nebo hnutí na každou splátku zvlášť.¹⁰⁵

2.3 Parlamentní politické strany

Po veškeré teorii na téma politické strany a stranické systémy následuje aplikace teorie na příkladu České republiky. Ve své práci se budu zabývat politickými stranami, které v současné době působí na centrální úrovni a to konkrétně v Poslanecké sněmovně PČR.

Parlamentní stranou je každá strana, která má alespoň jednoho zástupce buď v Poslanecké sněmovně PČR, nebo Senátu PČR. Pět procentní volební (uzavírací) klauzule, která platí v PS PČR, má velký vliv na stranický systém. Uzavírací klauzule je státem stanovené procento hlasů, které musí politická strana překročit, aby byla vpuštěna do skrutinia a mohla se ucházet o rozdělované mandáty. Hlavní úkol volební

¹⁰³ Čl. 6, odst. 20, z. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

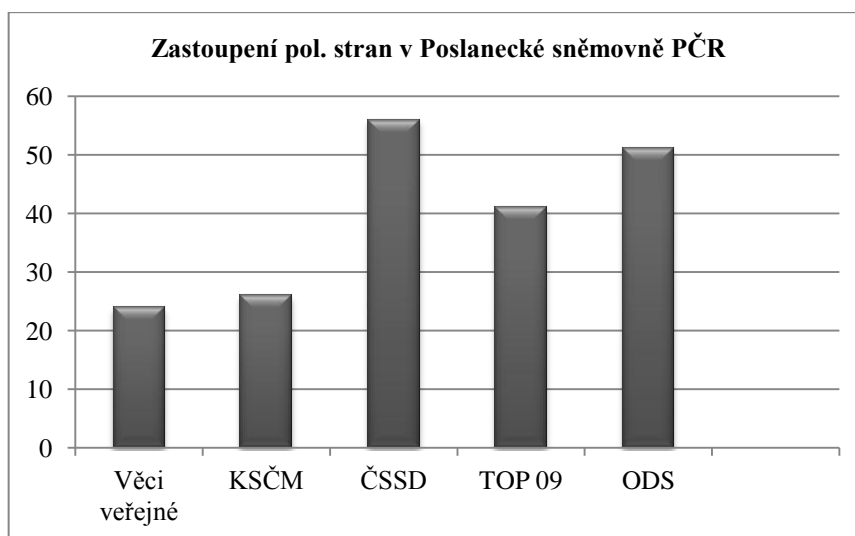
¹⁰⁴ Čl. 7, odst. 20, z. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

¹⁰⁵ Čl. 20a, odst. 1, z. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

klausule je zabránit tříštění parlamentních sil. Díky nastavení volebního prahu se do parlamentu nedostanou malé strany, zároveň může klausule také tlumit separační snahy etablovaných parlamentních stran.

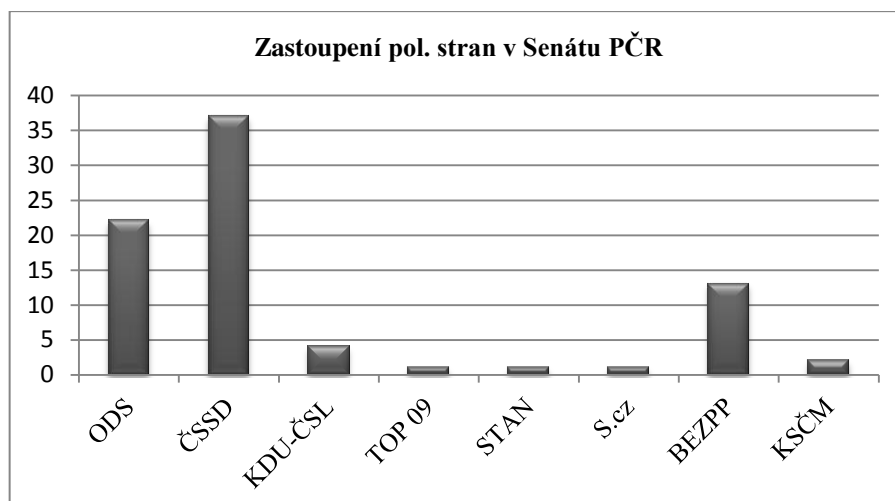
Parlamentními politickými stranami, které působí na centrální úrovni jsou ODS (Občanská demokratická strana), ČSSD (Česká strana sociálně demokratická), TOP 09 (tradice, odpovědnost, prosperita, zkratka 09 je rokem založení této politické strany), KSČM (Komunistická strana Čech a Moravy) a VV (Věci veřejné). Pro úplnost tématu uvedu, že v Senátu PČR působí kromě zástupců těchto stran i zástupci STANu (koalice TOP 09 a Starostů a nezávislých), Severočeši.cz, Strana pro otevřenou společnost a KDU-ČSL (Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová). Zástupci těchto stran mají v Senátu PČR po jednom nebo dvou mandátech, těmito stranami se však ve své práci zabývat nebudu. V grafu, který jsem vytvořila, vidíme, jaké procentuelní zastoupení mají politické strany v obou komorách PČR.

Graf 1:

Zdroj: <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>.

Graf 2:

Zdroj: http://www.senat.cz/senatori/index.php?ke_dni=18.04.2012&O=8&lng=cz&par_2=2.

U politických stran určíme jejich vznik. Dle teorie M. Duvergera o vzniku stran na základě institucionalistického přístupu, interně vzniklou stranou je strana ODS. Na základě historicko-konfliktního přístupu vznikla strana ČSSD, KDU-ČSL a KSČM jakožto obhájce pracujících. Na základě modernistického přístupu pak vznikla strana TOP 09 (a STAN) a Věci veřejné, které reagovaly na politický vývoj v ČR. TOP 09 je frakcí pol. strany ODS. TOP 09 chtěla být pravicově radikální stranou. Věci Veřejné chtěli české společnosti představit nové tváře, které nejsou zatížené politickou minulostí. Tato pol. strana chtěla reagovat i na zvyšující se korupci v ČR.

Další kategorií, kterou bych chtěla vymezit, jsou vývojové typy politických stran. Všechny politické strany, které působí na centrální úrovni v PS PČR jsou stranami *typu catch-all*, jinak by v parlamentu obecně neměly možnost uspět. *Catch-all strany* totiž omezily svou ideologickou zátěž, snížily úlohu individuálního členství aby se zajistily co nejširší spektrum voličů. Jednotlivé politické strany však akcentují jiný typ voliče. Těmto stranám jde zejména o maximalizaci volebního zisku.

Nyní budu u politických stran zkoumat jejich voličskou základnu. Cílem této podkapitoly bude naznačit strukturu voličů dané politické strany. Budu čerpat z výzkumů CVVM (Centrum pro výzkum veřejného mínění) z roku 2006 – 2007¹⁰⁶. Zajímat se budu i věkovou strukturu voličů, jejich vzdělání, pohlaví a platovou

¹⁰⁶ aktuálnější studii se mi nalézt nepodařilo (pozn. aut.)

kategorii. Sociální postavení voličů je podle S. M. Lipseta úzce spjato s jejich volebním rozhodováním.¹⁰⁷

Z výzkumů CVVM vyplývá, že typickým voličem ODS jsou lidé ve věku 30 – 34 let, obyvatelé větších měst a lidé s mírně nadprůměrnými příjmy (15 501 Kč do 21 500 Kč) a také lidé s vyšším vzděláním (vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel). Mezi voliče ODS patří zejména živnostníci, podnikatelé a vysoce kvalifikovaní zaměstnanci. Naopak voliči KSČM mají voličstvo téměř opačné. Jedná o zejména o lidi z nízkopříjmových skupin. Více než polovina voličů této strany dosahuje věku 60 let. A více než 80 % voličů této strany má příjem kolem 12 000 Kč. Tři čtvrtiny sympatizantů KSČM mají základní nebo neúplné vzdělání. Jedná se tedy o voliče, kteří trvale pociťují ekonomickou nejistotu a jsou závislí na přerozdělování veřejného rozpočtu.¹⁰⁸

U politické strany ČSSD je voličstvo méně čitelné. Vzdělanostní struktura naší společnosti prakticky kopíruje voličskou základnu ČSSD. Ovšem silněji tuto stranu podporují lidé se středním vzděláním, vysokoškolští studenti volí tuto stranu spíše podprůměrně. Živnostníci a podnikatelé tuto stranu volí ve srovnání s ODS méně. Třetinu voličů této strany představují důchodci a zaměstnanci v nedělnických profesích.

Politické strany Věci Veřejné a TOP 09 nebyly ve výzkumu zahrnuty a z toho důvodu jejich sympatizanty uvádět nemohu.

Další a poslední téma mé práce se zaměří na to, jak politické strany vzdělávají své nové členy a jak investují do jejich vzdělání. Strany se zabývají vzděláním členů proto, aby jejich členové byli schopni správně interpretovat ideologie a program své strany. Strany tak získají loajální a poslušné členy. Začnu stranou ODS, která má ve vzdělávání svých členů dlouhou tradici. Což na stránkách ODS potvrzuje RNDr. Petr Nečas: „... *pokud někdo na sobě bude pracovat, musí mít místo na našich kandidátkách a orgánech strany. Cílem předloženého konceptu je otevřít diskusi o tom, jak pokračovat v našich předchozích aktivitách. Netvoříme revoluci, ODS má v oblasti vlastního vzdělávání na co navazovat, na těchto základech bychom měli postavit i program soustavného vzdělávání naší členské základny.*“¹⁰⁹ Strategií ODS je soustavné vzdělávání svých nových i stávajících členů prostřednictvím e-learningu pro nové členy, kde se nováčci dovědí základní informace o straně. Dále jsou to publikace, semináře a konference pro

¹⁰⁷ [Http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100066s_Volici.pdf](http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100066s_Volici.pdf).

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ [Http://www.ods.cz/clanek/91-podporuji-vzdelavani-nasi-clenske-zakladny-a-novych-clenu-ods](http://www.ods.cz/clanek/91-podporuji-vzdelavani-nasi-clenske-zakladny-a-novych-clenu-ods).

členy, pravidelná školení kandidátů. Od roku 2005 funguje projekt politický manažer-profesionál.¹¹⁰

Politický manažer profesionál je dlouhodobý a systematický projekt vzdělávání aparátu ODS na všech úrovních. Cílem je zkvalitnění odborné a komunikační připravenosti manažerské struktury ODS na vykonávání jejích běžných funkcí i fungování v zátěžových situacích. Projekt se skládá z pravidelných přednášek, seminářů, workshopů a stáží. Byl zahájen v roce 2005 jako součást "Strategie úspěchu", dlouhodobého projektu vzdělávání členů a sympatizantů ODS. Strategii úspěchu vypracoval CEVRO (Liberálně konzervativní akademie) pod vedením svého předsedy I. Langerova a je základem spolupráce CEVRO a ODS. Součástí projektu Politický manažer profesionál je také vydávání publikací a informačních CD-Romů.¹¹¹ Nejaktuálnějším příkladem akcí, pořádané CEVREM ve spolupráci v Hlavní kanceláři ODS byl seminář s S. T. Fagan (bývalá ředitelka kabinetu bývalého prezidenta G. W. Bushe), což je specialistka na PR.¹¹² „S. T. Fagan hovořila o způsobech efektivní komunikace v době, kdy je strana ve vládě a to jak směrem k voličům, tak i dovnitř strany. Zmínila se také o rozbíhajícím se boji o prezidentské křeslo v USA.“¹¹³

Strana ČSSD má několik přidružených samostatně existujících organizací, které propagují stranu a vzdělávají své členy. Při straně existuje zájmové hnutí Sociálně demokratické ženy, které se mimo jiní podílejí na vzdělávání a zapojování žen do politického života.¹¹⁴ Dále v rámci strany působí organizace Mladí sociální demokraté, která sdružuje členy od 15 do 35 let.¹¹⁵ Masarykova demokratická akademie je instituce, která pořádá semináře, debaty a školení pro začínající politiky.¹¹⁶

Strana KSČM na svých stránkách uvádí, že politické vzdělání v KSČM neexistuje. Strana se snažila realizovat projekt systematického internetového vzdělávání, který se ovšem nepodařilo realizovat.¹¹⁷

Co se týče vzdělávání stranických členů v pol. stranách TOP 09 A Věci Veřejné, jejich charakteristika obtížnější, protože to nejsou etablované politické strany. Tyto

¹¹⁰ <http://www.ods.cz/clanek/91-podporuji-vzdelavani-nasi-clenske-zakladny-a-novych-clenu-ods>.

¹¹¹ <http://www.cevro.cz/cs/konference-a-seminare/dlouhodobeprojekty/218057-politicky-manazer-profesional.html>.

¹¹² Public relation – styk s veřejností (pozn. aut.).

¹¹³ <http://www.cevro.cz/cs/konference-a-seminare/akce-od-xii-2005/?action=get-event&eventId=235572>.

¹¹⁴ <http://www.cssd.cz/strana/partneri-a-podporovatele/partneri/socialnedemocraticke-zeny/>.

¹¹⁵ <http://www.cssd.cz/strana/partneri-a-podporovatele/partneri/mladi-socialni-demokrate/>.

¹¹⁶ <http://www.cssd.cz/strana/partneri-a-podporovatele/partneri/masarykova-demokraticka-akademie>.

¹¹⁷ <http://tresnicka.kscm.cz/article.asp?thema=4004&item=51513>.

politické strany na politické scéně také působí ve srovnání s ODS a ČSSD zřejmě kratší dobu.

3. Stranický systém ČR

Politický systém ČR jsem již definovala a nyní přejdu k současnému stranickému systému ČR. Ve své práci se budu zabývat stranickým systémem na centrální úrovni. Stranický systém definuji podle typologií M. Duvergera , G. Sartoriho, J. Toole a J. Blondela.

Stranický systém ČR je považován dle K. Vodičky a L. Cabady za relativně ustálený, přičemž na ose levice pravice mu dominují střídavě ODS a ČSSD.

V systému dvou a půl strany dle typologie J. Blondela je ČR příkladem multipartismu bez dominující strany. Dominující strana v našem systému není, respektive máme dvě největší politické strany, které si navzájem konkurují, ale ani jedna není dominující (např. v posledních volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010 získala ODS 20,22 % hlasů a ČSSD 22,09 % hlasů, kritérium dominující strany činí 40 % hlasů).

J. Toole označuje stranický systém ČR za umírněný pluralismus v sartoriánském pojetí, protože ideologická vzdálenost mezi stranami je malá a podpora extremistických stran není větší, než v západní Evropě. Podle V. Hlouška, není Toolovo tvrzení zcela správné, protože, např. KSČM, ač strana relevantní, vztahuje se na ni dohoda o vyloučení a také představuje antisystémovou formaci. Ideologická vzdálenost mezi ODS a ČSSD také není malá, naopak.¹¹⁸

U typologie G. Sartoriho se budu zabývat ideovou polaritou politických stran. KSČM klade důraz na sociální otázky, rozsáhlý státní sektor a hájí zájmy neprivilegovaných společenských vrstev. ČSSD se hlásí k hodnotám jako sociální spravedlnost, solidarita a ekologická odpovědnost. ODS zase hájí zájmy podnikavých a sebevědomých občanů, klade také důraz na soukromé vlastnictví a volný trh. Stranu TOP 09 můžeme svou programovou náplní připodobnit k ODS, obě zastávají podobné zájmy jako je kultivace podnikatelského prostředí, nízké zdanění, odbourávání rozpočtového schodku. Věci veřejné jsou další parlamentní stranou, která sama sebe prezentuje jako stranu bojující proti korupci a na tomto hesle vystavěla svůj volební

¹¹⁸ Toole, Jamel dle Hloušek, Vít: Česko, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 451.

program.¹¹⁹ Realita je však odlišná a strana v současné době (jaro 2012) prochází vnitřní krizí a krizí hodnot.

Ideologická vzdálenost mezi ČSSD a ODS je poměrně značná, každá strana se také snaží dle mého názoru oslovit jiné spektrum voličů. Ideologicky jsou si blízké ODS, TOP 09 a Věci Veřejné, které také donedávna (do 24. 4. 2012) společně tvořily vládní koalici. Nemůžeme říci, že ČSSD si je ideologicky blízká s KSČM, ovšem ze všech parlamentních stran je jí programově nejbližší, Tato strana se nachází na centrální úrovni od všech ostatních stran zatím v politické izolaci (kvůli neschopnosti distancovat se od let 1948 – 1989).

Modernizační vlny ve společnosti měly za následek vznik několika nových politických stran v České republice, které se rozhodly zastupovat zájmy společnosti. Příkladem těchto stran jsou například pol. strany TOP 09 nebo Věci Veřejné, které se v současné době štěpí a utváří se nová frakce.

¹¹⁹ Cabada, Ladislav: Systém politických stran a vnitrostranické rozhodovací procesy, In: Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, s. 285 – 288.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo shrnout a zpracovat teorii, která se zabývá politickými stranami. Cílem práce bylo představit ucelený soubor typologií, které se zabývají politickými stranami a stranickými systémy. Zpracované typologie z teoretické části práce jsem následně aplikovala na ČR. Šlo o typologie stranických systémů politologů M. Duvergerea, J. Blondela, G. Sartoriho. Na základě teoretického rámce můžeme označit stranický systém ČR za multipartismus. Dle předložených typologií za multipartismus s různými přívlastky. Např. dle typologie M. Duvergera se jedná o klasický multipartismus. J. Blondela ozančuje stranický systém ČR též za multipartismus, ale dodává, že bez dominující strany. Výsledkem typologie dle G. Sartoriho bylo stanovení ideové polarity jednotlivých politických stran, která je v ČR poměrně nízká a dokonce nižší, než v Evropě. Dle G. Sartoriho lze stranický systém ČR označit za umírněný pluralismus (tzn. multipartismus).

V kapitole, ve které jsem se zabývala otázkou tvorby koalic, jsem došla k závěru, že v ČR převládají minimálně vítězné koalice. To ostatně dokazuje platnost tzv. Duvergerových zákonů. Co se týče vztahu zájmových skupin a státu, platí pro příklad ČR model korporativní, který předpokládá spolupráci vlády ČR, podniků a organizací pracujících (v rámci tzv. Tripartity).

Otázce politických stran jsem v bakalářské práci věnovala značnou pozornost. Zajímavé bylo aplikovat teorii na příklad ČR. U politických stran jsem zjišťovala a stanovovala jejich vývojový typ, kterým je u všech současných parlamentních politických stran typ *catch all party*. Také jsem se zabývala stranických vzděláváním. Na základě dostupných informací mohu konstatovat, že nejpropracovanější vzdělávací strukturu mají ODS a ČSSD. Ostatní parlamentní politické strany se vzděláváním svých členů zabývají minimálně, nebo v případě KSČM vůbec.

Bakalářská práce je vhodná jako shrnutí obsáhlé tematiky týkající se otázek politických stran a stranických systémů. Představuje ucelený přehled základní teorie demonstrované na příkladě ČR. Práce je vhodným zdrojem informací a stručně a přehledně nabízí teorii politických stran a stranických systémů i na praktickém příkladě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Bibliografie:

Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: *Teorie politických stran: analýza stranicko-politických systémů*. Brno: Barrister & Principal, 1998.

Heywood, Andrew: *Politologie*. Praha, Eurolex Bohemia, 2004.

Klíma, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix, 2003.

Kopeček, Lubomír: Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky. *Středoevropské politické studie* 4/2002. In: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=36>, 8. prosince 2011.

Kopeček, Lubomír: Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě, In: Strmiska, Maxmilián a kol.: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005, s. 9 – 52.

Kubát, Michal: Političtí aktéři – zájmové skupiny a politické strany, In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s 216 – 241.

Novák, Miroslav: *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.

Říchová, Blanka: *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002.

Říchová, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií: empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál, 2002.

Sartori, Giovanni: *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

Strmiska, Maxmilián – Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír – Chytilík, Roman: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko - politických systémů*. Praha: Portál, 2005.

Vávra, David: Mají politické strany na komunální úrovni v České republice smysl? *Středoevropské politické studie* 4/2007. In: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=294>, 8. 5. 2012.

Vodička, Karel: Antitotalitní podstata demokracie v České republice, In: Vodička, Karel – Carda, Ladislav: *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, 2011, s. 169 – 202.

Zákon č. 424\1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

Z. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Internetové stránky:

Český statistický úřad,

<http://www.volby.cz/pls/ps1996/u4>,

<http://www.volby.cz/pls/ps1998/u4>,

<http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ>,

<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>,

<http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>, 1. 4. 2012.

Liberálně konzervativní akademie,

<http://www.cevro.cz/cs/konference-a-seminare/dlouhodobé-projekty/218057-politicky-manazer-profesional.html>,

<http://www.cevro.cz/cs/konference-a-seminare/akce-od-xii-2005/?action=get-event&eventId=235572>, 12. 5. 2012.

Sociologický ústav Akademie věd,

http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101188s_po111010.pdf, 10. 4. 2012.

ODS,

<http://www.ods.cz/clanek/91-podporuji-vzdelavani-nasi-clenske-zakladny-a-novych-clenu-ods>, 12. 4. 2012.

ČSSD,

<http://www.cssd.cz/strana/partneri-a-podporovatele/partneri/socialnedemocraticke-zeny/>,

<http://www.cssd.cz/strana/partneri-a-podporovatele/partneri/mladi-socialni-demokrate/>,

<http://www.cssd.cz/strana/partneri-a-podporovatele/partneri/masarykova-demokraticka-akademie>, 13. 4. 2012.

KSČM,

<http://tresnicka.kscm.cz/article.asp?thema=4004&item=51513>, 13. 4. 2012.